

Wilhelmus A Brakel

Van de kennis Gods uit de natuur

Dit boek draagt de naam van *Redelijke Godsdienst*, genomen uit Rom. 12:1. *Welke is uw redelijke godsdienst*. Tot godsdienst behoren deze vier zaken:

1. Het fundament of de grondslag,
2. de vorm of het wezen,
3. een regel,
4. de dadelijke uitvoering.

1. Grondslag

De grondslag van de godsdienst is *Gods natuur*. De werken van almacht of weldadigheid zijn wel beweegredenen om de mens op te wekken God te dienen, maar zij zijn het fundament niet, dat is, Gods natuur Zelf. God heeft in Zichzelf alle heerlijkheid en dienenswaardigheid, al was er geen scheepsel. Er kan geen scheepsel zijn en bestaan, als van Hem en door Hem; en mét dat er een scheepsel is, zo verbindt Gods hoogheid dat scheepsel, dat van Hem is, en door zijn invloed bestaat, dat het voor Hem, tot Zijn dienst is. En is het een redelijk scheepsel, dan verplicht God, omdat Hij God is, dat redelijke scheepsel, dat door een rechte linie onder zijn Maker gesteld is, dat het God eert en dient, en alles wat het is, voor God is. De natuur Gods legt die eeuwige band op het scheepsel, en zo ook op de mens. Jer. 10:7. *Wie zou U niet vrezen, Gij Koning der Heidenen? Want het komt U toe.* Psalm 119:90, 91. *Gij hebt de aarde vastgemaakt, en zij blijft staan; naar uw verordeningen blijven zij nog staan; want zij allen zijn Uw knechten.*

2. Vorm

De vorm of natuur van de godsdienst bestaat in des mensens kennis, erkentenis en hartelijke goedkeuring van die band en die verplichting om alles, wat hij is, en wat hij kan, alle tijd en in alles voor God te zijn, omdat Hij God is, het Hem door Zijn natuur toekomt en Hij het waardig is. Zo wijdt en offert hij zich gewillig aan God, en stelt zichzelf ten dienste van de Heere, omdat Hij God is, het hem betaamt, en omdat het zijn zaligheid is. Psalm 116:16. *Zeker ik ben Uw knecht, ik ben Uw knecht.* Jes. 44:5. *Deze zal zeggen: ik ben des HEEREN; en gene zal met zijn hand schrijven: Ik ben des HEEREN.*

3. De regel.

Tot de godsdienst behoort de openbaring van de wil Gods, als een regel, waarnaar de mens als een dienstknecht heeft te werken, 't Is aan de mens niet gelaten, dat hij zelf een wijze kiest, hoe hij God zal dienen, dan zou hij daarin boven God zijn. Zo iemand dat begint, verheft hij zich boven God, en al Zijn werk mishaaft de Heere. Matth. 15:9. *Te vergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn.* Maar de Heere Zelf stelt de regel aan de mens en openbaart aan hem, *wat Hij van hem gedaan wil hebben, en op welke wijze Hij het gedaan wil hebben.* Jes. 8:19, 20. *Zal niet een volk zijn God vragen? Tot de wet en de getuigenis! zo zij niet spreken naar dit woord, het zal zijn, dat zij geen dageraad zullen hebben.* Rom. 12:2. *Opdat gij moogt beproeven welke de goede, en welbehagelijke, en volmaakte wil van God zij.*

4. Daden

Tot de godsdienst behoort een dadelijke overeenstemming met, en uitvoering van de wil Gods. Al wat God wil, dat wil ook de dienstknecht Gods, omdat het de wil Gods is, dat is al zijn lust en vermaak, dat God iets wil ten opzichte van hem, dat God hem openbaart, wat Hij van hem wil gedaan hebben, daar verblijdt hij zich in, en is volvaardig om het te doen als des Heeren wil. Eféze 6:6. *Doende de wil van God van harte.*

Wij nu, zullende van de godsdienst handelen, zullen niet alleen van deze vier zaken, maar ook in de gestelde orde van deze spreken.

In de eerste plaats komt ons voor de Grondslag van de godsdienst, welke is God, als God, en omdat Hij God is. Zal de mens God tot het Fundament van zijn dienst stellen, en die band erkennen, dan moet hij God kennen; daarom is het nodig, dat wij eerst tonen, waaruit de rechte kennis Gods gehaald moet worden.

II. God heeft bij Zichzelf besloten, wat Hij van Zich, en hoever Hij Zich wil bekendmaken. Deze kennis van God Zelf wordt genoemd Theologia archetypha prototypa, *het uitdrukken de patroon.* En de kennis in het redelijke schepsel hiermee overeenkomende wordt genoemd Theologia ectypa, *het uitdruksel; of het uitgedrukte beeld.*

De wijze, waarop die bestemde kennis in de schepselen ingedrukt of gegeven wordt, is verscheiden naar de verscheidenheid van de redelijke schepselen.

- De engelen kennen God door de onmiddellbare aanschouwing van Gods aangezicht. Matth. 18:10. *Ik zeg ulieden, dat hun engelen, in de hemelen, altijd zien het aangezicht Mijns Vaders.*
- Zodanig is ook, en zal ook zijn de kennis van de verheerlijkte uitverkorenen. 2 Kor. 5:7. *Want wij wandelen door geloof, en niet door aanschouwen.* 1 Kor. 13:12. *Maar alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht.*
- Christus naar de menselijke natuur kent God door vereniging met de Godheid van de Zoon van God, en alzo op een hoger wijze als engelen en mensen begrijpen kunnen. Kol. 2:9. *In Hem woont al de volheid der Godheid lichamenlijk.* Joh. 3:34. *God geeft Hem de Geest niet met mate.*
- De mens op aarde kent God door openbaring. Joh. 1:18. *Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die in de schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.* Deze openbaring geschiedt of door de natuur in alle mensen, of ook door de Heilige Schrift, welke de Heere maar alleen aan sommigen geeft.
Deze is, óf inwendig; óf uitwendig

III. God heeft alle mensen ingeschapen een kennis dat God is, *een Godserkennendheid*, om het u in 't afgetrokken te beter uit te drukken, al is 't geen goed Nederlands; niet dat de mens, met dat hij is, dadelijk de indruk van God oefent, maar die komt langzamerhand met de jaren voor de dag: zij is de mens ingeschapen zoals de redelijkheid, die nu oefent de mens in 't eerst niet, maar mettertijd redeneert hij over zaken, die voorkomen. De dadelijkheid en de oefeningen van de kennis Gods komen vanzelf uit zijn eigen natuur voort, zonder die eerst van buiten door onderwijzing te moeten ontvangen. De indruk, Godserkennendheid, is niet dadelijk. [=daadwerkelijk] De kinderen voor de geboorte brengen geen werkingen van horen, zien, spreken, denken voort, zij doen noch goed noch kwaad. Rom. 9:11. Zij zondigen niet dadelijk, niet in de gelijkheid van de overtreding van Adam. Rom. 5:14. Die dat drijven, spreken tegen de Schrift, zonder grond en reden, en ondervinding.

Niet door denkbeeld

Sommigen, niet tevreden met de gewone uitdrukkingen van natuurlijke kennis Gods, willen dat men haar noemt denkbeeld; doch 't is te vrezen, dat zij onder dat vreemde woord vreemde gevoelens verbergen. Namelijk, alsof dat ongeschapen denkbeeld aan de mens als een spiegel of voorbeeld alle volmaaktheden Gods en van de schepselen vertoonde, en dat de mens zonder werking, als lijdelijk, alleen maar dat beschouwde, of zich van dat denkbeeld latende beschijnen, alle volmaaktheden van God, en van de schepselen kon kennen. Wat zegt dit anders, dan dat God eindig, of het denkbeeld in de mens oneindig is, en dat de kennis van God niet uit de openbaringen van God en van de schepselen, niet uit de schepselen zelf als voorwerpen, maar uit ons zelf, uit dat ingeschapen denkbeeld te halen was. Wat is dit anders, dan ieder mens onfeilbaar maken, en een ieders onfeilbaarheid rechtstreeks tegen van de ander onfeilbaarheid te doen aanlopen, omdat zij tegenstrijdige bevattingen van dezelfde zaak hebben; waaruit maar volgen kan, dat alles maar fantasieën en wakende dromen zijn, en is nergens anders bekwaam toe, dan om verwarde en dwaze (op 't zachtst gezegd) gedachten te maken. Maar wil men door het denkbeeld niet anders verstaan dan de ingeschapen Godserkennendheid, dat God is, en dat Hij als Schepper en Regeerder van alles, Heer is over een ieder, en dat een ieder Hem onderworpen is, en gehouden naar Zijn wil te leven, en dat niet doende zijn rechtvaardige toorn te wachten heeft, en dat dit van alle mensengewetens is ingedrukt, dan is de zaak recht. Maar dat men schuwe het woord (denkbeeld), welk woord, behalve het gezegde, beelden van God in de hersenen vormt, gelijk de Rooms en uitwendig doen, en beide verboden zijn in het tweede gebod.

IV. In de mens zijn geen gedaanten, beelden van alle dingen ingeschapen; dat wordt volstrekt ontkend; 't moet bewezen worden. De mens haalt de kennis van de dingen niet uit zichzelf, maar door het beschouwen van de schepselen zelf door de vijf zinnen. Welk beeld, verbeelding, gedaante van beesten, die in andere delen van de wereld zijn, die wij nooit gezien, en van welke wij nooit hebben horen spreken, hebben wij? Immers niet meer dan of zij er niet waren, of waren geweest. Heeft een kind een beeld van een leeuw, hond, kat, en van hun statuur en natuur, eer het geboren is, of dat nu eerstgeboren is? Immers geen. Zou Adam de dieren naar hun soorten en naturen namen geven, moesten zij eerst tot Adam gebracht worden. Gen. 2:19. De mens ziet, hoort, smaakt, ruikt, gevoelt allerlei schepselen van jongs af, eer hij daarop acht geeft, en daarover redeneert; hij is 't gewend, en zo kan hij mettertijd komen tot de kennis van de zaken. Wat hij nu, buiten zijn weten door de vijf zinnen, heeft te brengen tot beelden, die ingeschapen zouden zijn, en voor zijn geboorte in de mens zouden zijn, is maar zeggen; *zo ras verworpen als gezegd.*

Zo leven wij ook in het Christendom. Van jongs af zien wij de werken Gods in de natuur, zonder daarover te redeneren, of daarop acht te geven; wij horen van jongs af van God spreken. Daardoor wordt de ingeschapen kennis van een Godheid, of opdat wij niet verkeerd begrepen worden, Godserkennendheid, werkzaam, wordt dadelijk, en wast meer en meer aan; doch ongelijk, in de een meer, in de ander minder. Dat de mens door aanschouwen in de werken Gods, en door onderwijs, of 't horen van God, God tot ingeschapen denkbeelden heeft te brengen, is zonder reden en geheel mis. De mens, zo met hoedanigheden begaafd, en in de Godserkennendheid gelijk redelijkheid geschapen zijnde, is bekwaam om God mettertijd dadelijk te kennen, en God maakt Zich daardoor bekend, gelijk blijkt uit Rom. 1:19, 20. *'t Geen van God kennelijk is* (niet al wat God is, niet al wat God aan engelen, heiligen op de aarde, verheerlijkten in de hemel, openbaart, en door hen gekend wordt, maar wat de Heidenen daarvan kunnen weten uit de natuur, door het beschouwen van de werken Gods) *is in hen* (de Heidenen) *openbaar*; niet door ingeschapen denkbeelden, *maar God heeft het hun geopenbaard*. Waardoor? Door denkbeelden? Neen, maar uit de werken Gods. Want Zijn onzienlijke dingen worden van de schepping van de wereld aan, uit de schepselen verstaan en doorzien, beide Zijn eeuwige kracht en Goddelijkheid.

Zo hadden de Heidenen, die de Heilige Schrift niet hebben, kennis van God, zover het licht van de natuur hun kon leren. Namelijk, *het kennelijke van God*, dat tegen het te geloven over staat; waarvan de apostel gesproken had, vers 16, 17.

Ingeschapen

Dat de mens zo'n kennis van God is ingeschapen, blijkt uit: Rom. 2:14, 15. *Wanneer de Heidenen, die de wet* (namelijk, de geschrevene) *niet hebben, van nature de dingen doen, die der wet zijn, deze, de wet niet hebbende, . . . betonen het werk van de wet geschreven in hun harten, hun geweten medegetuigende, en de gedachten onder elkaar hen beschuldigende, of ook ontschuldigende*. Hier spreekt de apostel van mensen, die de Heilige Schrift niet hebben. Hij zegt, dat in hun harten een wet is ingeschreven, en dat zij van nature weten, dat zij naar die wet leven moeten, en alzo zichzelf tot een wet verstrekken, en dat hun geweten hen beschuldigt of verontschuldigt, naardat zij overeenkomstig de in hun natuur ingeschreven wet leven. Daar nu op zulke wijze een wet is, daar is ook op zulke wijze een kennis van de Wetgever, en een kennis, dat een band van gehoorzaamheid op hen ligt, en dat die Wetgever, rechtvaardig de gehoorzamen beloont en de ongehoorzamen straft. Welke Wetgever, niet een mens is, maar erkennen God te zijn.

Gelijk de ingeschapen redelijkheid de mens bekwaam maakt, om door onderzoek van allerlei voorwerpen tot kennis van zaken te komen, en in die bekomen kennis toe te nemen, zo maakt ook de ingeschapen kennis van God de mens bekwaam, om door het aanschouwen van de werken Gods in de geschapen adelheid in de kennis van God toe te nemen, en door de zichtbare dingen tot de Onzienlijke op te klimmen. 't Is onmogelijk, dat de zienlijke dingen zouden leren, dat er een God is, zo hij niet eerst een indruk van God in de ziel had.

Of uitwendig door de beschouwing der schepselen

Deze inwendige kennis Gods kan vermeerderd worden door de beschouwing van de schepselen, en hun werking en wedervaren, als werkingen en besturingen van God, welke men daarom de uitwendige kennis Gods noemt, omdat zij gehaald wordt uit uitwendige zaken. Rom. 1:19, 20. Hiervan spreekt Job, hoofdstuk 12:7, 8, 9. *En waarlijk vraag toch de beesten, en elkeen van die zal het u leren; en het gevogelte des hemels, dat zal het u te kennen geven. Of spreek tot de aarde, en zij zal het*

u leren; ook zullen het u de vissen der zee vertellen. Wie weet niet uit alle deze, dat de hand des HEEREN dit doet? Psalm 19:2, 3, 4. De hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk. De dag aan de dag stort overvloedige spraak uit, en de nacht aan de nacht toont wetenschap. Geen spraak en geen woorden zijn er, waar hun stem niet wordt gehoord. Hand. 14:16, 17. Welke in de verleden tijden al de Heidenen heeft laten wandelen in hun wegen; hoewel Hij nochtans Zichzelf niet onbetuigd gelaten heeft, goed doende van de hemel, ons regen en vruchtbare tijden gevende, vervullende onze harten met spijs en vrolijkheid.

Uit alle deze is het klaar, dat in de mens van nature een uitwendige en inwendige kennis van God is.

Door drieërlei weg

De verstandigste filosofen hebben grote voortgang in deze gemaakt uit de beschouwing van de schepselen. Men kan daarin toenemen door een drieërlei weg; namelijk,

- (a) door de weg van ontkenning, van God werende alle onvolmaaktheid, gebrekkigheid, eindigheid en geringheid, die men in de schepselen vindt.
- (b) Door de weg van uitmuntendheid, Gode oneindig en volmaakt toeschrijvende al de heerlijkheden, schoonheden en vermakelijkheden, die in de schepselen te zien zijn; want er is niets in een gewrocht, dat niet uitmuntender is in zijn oorzaak.
- (c) Door de weg van oorzakelijkheid, opklimmende van een zaak tot haar oorzaak, en van die tot hogere, en zo komt men ten laatste tot de eerste, welke is God, en van die nederdalende door allerlei oorzaken tot het laatste gewrocht.

V. Hierover is de vraag: *Of er zulke kennis Gods in de mens van nature is?*

De Socinianen ontkennen alle kennis Gods uit de natuur, en willen, dat de kennis van God voortgekomen is door overlevering van de voorouderen van Noachs tijden af, of door een zonderlinge openbaring Gods aan deze of genen. Wij zeggen ja.

1. Het blijkt uit al de plaatsen in de verklaring par. II en IV uitgedrukt. Namelijk Rom. 2:14, 15; Rom. 1:19; Job 12:7, 8, 9; Psalm 19:2, 3, 4; Hand. 14:16, 17.
2. Uit de ervaring, welke leert, dat er geen volk onder de zon is, dat niet een godheid erkent. Dit getuigen de Heidenen zelf in hun schriften. De Christenen, door de scheepvaart op Azië, Afrika, en Amerika, komende in zulke plaatsen, in welke nooit Christenen geweest waren, hebben bevonden, dat alle volken, hoe woest zij ook waren, een indruk van een godheid hadden, al was het ook, dat sommigen geen oefening van godsdienst vertoonden. Zodat de gehele wereld uitroept: *er is een God!*
3. De genegenheid des mensen om iets uitwendigs te eren, en zich daardoor godsdienstig neer te buigen, toont een indruk van God; want anders zou het glorieus gemoed des mensen niet gebracht kunnen worden tot het eren van een hout of steen, tenzij hij achtte, dat een godheid daarin of daarbij was, welke behagen had in zulken dienst.
4. Men zal een woeste heiden, laat hij stom en doof zijn, door onderrichtingen met tekenen en gebaren leren ontzag te hebben voor God, en zijn geweten levendig maken over zonden en deugden, 't welk zeker niet zou kunnen geschieden, zo hij inwendig niet een beginsel had van kennis van de Godheid.
5. Indien de kennis Gods in de mens niet was ingeschapen, en hij niet bekwaam was, om door de zichtbare dingen tot de onzienlijke God te komen, zo deden de heidenen geen zonde; want waar geen wetgever is, daar is ook geen wet, en waar geen wet is, daar is ook geen overtreding, en bijgevolg konden zij niet veroordeeld worden. Het laatste is ongerijmd te denken; zo is het dan zeker, dat zij God kennen.

VI. Tegenwerping

1. Al wat de mens natuurlijk is, is in allen en alle tijd; maar de kennis Gods is niet in allen, want er worden Heidenen gevonden, in wie de allermindste godsdienst niet is. Ook is deze er niet altijd, want David zegt: Psalm 14:1. *De dwaas zegt in zijn hart: Er is geen God!* En Paulus zegt, dat er atheï, ongodisten zijn: Efése 2:12. *Zonder God in de wereld.*

Antwoord.

- (a) 't Is petitio principii: 't is het verschilpunt zelf. Wij zeggen ja, de erkenning of indruk van een God is allen tijd en in allen, gelijk wij met vijf redenen hebben bewezen, te weten, in vermogen, schoon niet in de dadelijkheid, gelijk de redelijkheid in de mens.
- (b) Zo er al mensen mochten zijn, die de minste godsdienst niet vertonen, daaruit volgt niet, dat er geen indruk van een godheid in 't hart verborgen ligt; wij spreken niet van de dadelijkheid van de godsdienst, maar van de hebbelijkheid of gestalte van erkenning van de Godheid.
- (c) David spreekt van dwazen, van overgegeven goddelozen, die met hun gedrag zeggen, dat zij geen godheid eren, vrezen en dienen, die door hun gruwel de indruk van God trachten uit te wissen, en het opkomend geweten met onbesuisdheid willen doen zwijgen, maar hij spreekt niet van de ingeschapen kennis van de godheid.
- (d) Paulus noemt atheïsten, hen, die God niet hebben tot hun verzoende God, tot een weldoener, tot hun zaligheid, en tot de hoop van de gelukzaligheid, zodat de tekst bij deze zaak niet behoort.

VII. Tegenwerping 2.

Er zijn ten allen tijde atheïsten, dat is, ongodisten, Godverzakkers, geweest, en in onze dagen breekt de ongodisterij klaar door in Frankrijk, in Engeland, en het begint ook in Nederland, en dat in allerlei sekten. Ja zelfs voeren sommige schranderen de ongodisterij met hun spreken, schrijven en leven, en bedekt en klaarblijkelijk in, en zij leggen daarop toe, om door 't verdraaien van de Schrift, en door de rede te stellen tot een uitlegster van de Heilige Schrift, het Goddelijke gezag en de onfeilbaarheid daaruit weg te nemen.

Men noemt het woord Gods wel, om niet veracht te worden; maar men verstaat daardoor niet, Die in Zichzelf, eeuwige, in Zichzelf levende, in Zichzelf verstandige Zelfstandigheid, Die was vóórdat er schepselen en een geschapen natuur was, die van alle dingen, en van de natuur Schepper, Onderhouder en Regeerder is; maar men verstaat daardoor de gewone natuur van alle dingen, alsof die alles voortbracht, onderhield en als de raderen in een uurwerk alles draaide, en dat geluk en ongeluk door dat draaien van de natuur in de bijzondere lichamen voortkwam, en dat men onder dit draaien zich gerust en stil moet houden, omdat het niet te veranderen, en daartegen niets te doen is.

Men erkent geen wet dan de loop van de natuur, dan 't geen men zichzelf voorstelt om vermakelijk naar zijn eigen begeerlijkheden te leven, geen zonde, als wanneer men iets tegen zijn belang en voordeel doet, geen deugd, als datgene te doen, dat tot het bekomen van zijn begeerte dient; geen zaligheid, dan maar vrolijk te zijn in eten, drinken, hoereren, pronken, plezieren en opvolgen van zijn lusten; liegen en bedriegen zijn goede middelen om die zaligheid te bekomen, of te ontkomen datgene, dat hun zaligheid zou storen; zij kennen geen straf dan schade en schande, geen verdoemenis dan een ongerust en droevig gemoed, 't Is: ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas! *Eet, drinkt, speelt, na de dood is geen vermaak;* man dood, paard dood: alles dood. Ziel, engelen, duivelen zijn bij hen maar fabelen, zij lachen ermee; en hierin zijn zij geheel gerust, en weten niet van een opkomend, wroegend geweten. Dus is de heilloze Jood Baruch de Spinoza, in het jaar 1633 in December te Amsterdam geboren, en gestorven in de Haag 1677 in Februari, voorgegaan, en 't is klaarblijkelijk, dat andere ongodisten dat gevoelen van hem te leen hebben overgenomen.

Hieruit blijkt, dat er atheïsten zijn, en in 't hart van de mens geen kennis van een godheid is ingeschapen; want was zij ingeschapen, zo kon men ze er niet uitkrijgen, gelijk velen het gedaan hebben en doen, en velen trachten het te leren doen.

Antwoord.

Dat zijn de vruchten van de rede te stellen tot een uitlegster van de Heilige Schrift, en alzo van wat te geloven is of niet. En die dat tot een grondregel houden, hoe kunnen die de ongodistische geschriften weerleggen? De pijlen stuiten terug en treffen hen zelf. Dit zijn de vruchten van het verdraaien en van het beknibbelen van de Heilige Schrift en van het spotten met de oefeningen van de ware Godzaligheid, die noemt men verachtelijk zedenlessen, niet kennende het onderscheid tussen de heidense deugden, en die van de Christenen, die uit geloof in Christus, en uit kennis van de waarheid voortkomen, en in liefde, vrees, en gehoorzaamheid Gods gedaan worden. Want de kennis van de waarheid is naar de Godzaligheid. Titus 1:1.

Dit zijn de vruchten van God te onteren, en de generatie des Zoons en de uitgang des Heiligen Geestes te loochenen; eerst stelt men drie *collaterale*, dat is, naast elkaar gaande personen, daarop moet volgen *drie Goden*, en zij eindigen met geen God. Dat zijn de vruchten van de walg van het bij hen onbekende oude, en van het zoeken en versieren aan nieuw, nieuw. Dat zijn de vruchten van twijfelen of er een God is.

Wat de tegenwerping aangaat, die is van geen kracht; want wij ontkennen niet, dat God de mensen, die arbeiden om de indruk van God uit hun hart weg te nemen, wel overgeeft in een verkeerde zin. Rom. 1:28, *en een kracht van de dwaling zendt*, 2 Thess. 2:11, zodat de kennis van God geheel in zwijm ligt, en dat de mens geheel ongevoelig kan worden van het zijn van God; maar daaruit volgt niet, dat God die kennis en erkenning in de mens niet heeft ingeschapen. Als de mens in een diepe bezwijming ligt, is hij dan niet redelijk, schoon de minste redelijkheid zich niet vertoont, en de mens niet bewust is van zijn redelijkheid? Als de mens door een val of slag op 't hoofd van alle verstand is beroofd, geen kennis, geen spraak, geen beweging over een zaak heeft, gelijk een nieuwgeboren kind geheel flauw en bijna geen leven heeft, - is die mens daarom niet redelijk? Zo is 't ook met de erkenning van de Godheid. Uit het niet vertonen van dadelijkheid kan men niet besluiten, dat er geen hebbelijkheid of vermogen om dadelijkheid voort te brengen in de mens is.

VIII. Tegenwerping 3.

Men weet alleen maar door het geloof, dat God is, dienvolgens niet uit de natuur, gelijk blijkt uit: Hebr. 11:6. *Die tot God komt, moet geloven, dat Hij is.*

Antwoord.

Dezelfde zaak kan in verschillende opzichten aangemerkt worden. De natuur leert, dat God is, zoals Hij zich in de onderhouding en regering van alle dingen vertoont; de Schrift leert, dat God is, zoals Hij Zich vertoont in 't aangezicht van Jezus Christus, 2 Kor. 4:7. De apostel spreekt Hebr. 11 van 't laatste, gelijk in de boven aangetoonde plaatsen Rom. 1 en 2 enz. Van het eerste. De vaststelling van de Godheid door het geloof sluit de kennis Gods uit de natuur niet uit, maar sluit ze in en ondersteelt ze.

IX. Over de natuurlijke kennis Gods is de vraag: *Of de mens door haar kan zalig worden?*

De Socinianen zeggen op deze vraag ja. Daarheen hellen ook de Remonstranten, alsook sommige Roomsers. Maar wij ontkennen het volstrekt, en 't blijkt:

Bewijzen

1. Alle natuurlijke kennis Gods, hoe groot zij ook is, kent wel, dat God rechtvaardig is om de zonden te straffen Rom. 1:32, maar zij kent geen voldoening aan de rechtvaardigheid Gods, noch heiligheid, waarmee men in het rechtvaardig oordeel van God bestaan kan, zonder welke niemand kan zalig worden, gelijk in het vervolg in 't brede zal aangetoond worden. dus blijft God voor hen een God, die de schuldige geenszins onschuldig zal houden, en die een ieder vergelden zal naar Zijn werken.
2. Er is geen zaligheid dan door Christus, en er is geen andere weg tot zaligheid dan door het geloof in Christus. Joh. 14:6. *Ik ben de weg, en de waarheid, en het leven. Niemand komt tot den Vader, dan door Mij.* Hand. 4:12. *De zaligheid is in geen andere; want er is ook onder de hemel geen andere naam, die onder de mensen gegeven is, door welke wij moeten zalig worden.* Hebr. 11:6. *Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen.* Joh. 3:18. *Die niet gelooft, is alreeds veroordeeld, omdat hij niet heeft geloofd in de Naam des eniggeboren Zoons van God.*
Nu is het zeker, dat de natuurlijke kennis niets weet van Christus, en van het geloof in Christus; want die wordt alleen in het Evangelie geopenbaard, 't welk aan de Heidenen niet is geopenbaard. Kol. 1:26. *De verborgenheid, die verborgen is geweest van alle eeuwen, en van alle geslachten.*
En het geloof is alleen door de prediking van het evangelie. Rom. 10:17. *Zo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het woord van God.* Hieruit is dan onweersprekelijk, dat de natuurlijke kennis Gods de mens tot de zaligheid niet kan brengen.
3. De Heidenen, de een met de ander, zelfs de allerverstandigste en deugdzaamste, worden genoemd dwazen, Rom. 1:22. *Zich uitgevende voor wijzen, zijn zij dwaas geworden.* Blind en dood, Efése 4:18. *Verduisterd in het verstand, vervreemd zijnde van het leven Gods, door de onwetendheid, die in hen is, door de verharding huns harten.* Atheïsten, zonder beloften en zonder hoop. Efése 2:12. *Vreemdelingen van de verbonden van de belofte, geen hoop hebbende, Atheïsten, zonder God in de wereld.* En hun staat wordt benoemd: Hand. 17:30. . . . De tijden van de onwetendheid.

X. Tegenwerping 1.

Rom. 1:19, 20. *Overmits hetgeen van God kennelijk is, in hen openbaar is. Opdat zij niet te verontschuldigen zouden zijn.* Hieruit besluit men aldus: Indien de Heidenen door het licht van de natuur al het kennelijke van God wisten, en zij, naar dat licht niet wandelende, niet te verontschuldigen waren, zo kon die kennis hen tot de zaligheid brengen, als zij dat licht opvolgden.

Antwoord.

- (a) De apostel zegt niet, dat zij al het kennelijke van God wisten, maar alleen het kennelijke uit de natuur, 't welk de apostel bepaalt tot de eeuwige kracht en Goddelijkheid: dat dit kennelijke genoegzaam is tot zaligheid, moest bewezen worden; want wij ontkennen het.
- (b) Niet te verontschuldigen te zijn, omdat men God en zijn eigen verplichting kent, stelt niet, dat men door het licht van de natuur zover zou kunnen komen, dat men niet te beschuldigen zou zijn, en daarop tot de zaligheid zou komen; ook niet dat dit licht genoegzaam was, schoon zij volkomen daarnaar geleefd hadden. Maar het stelt het tegendeel, dat het licht van de natuur hun overtuigde, dat God rechtvaardig is in hen te verdoemen, zo wegens de boosheid van hun natuur, als omdat zij zelf dat licht, 't welk in hen was, tegengingen, en dat dit licht geen ander einde had dan hen te overtuigen, en zo het hen al in 't een of ander verontschuldigen kon, dat zegt niet, dat 't geheel kon doen.

Tegenwerping 2.

Rom. 2:4. *Niet wetende, dat de goedertierenheid Gods u tot bekering leidt. Hand. 17:27. Opdat zij de Heere zouden zoeken, of zij Hem immers tasten en vinden mochten; hoewel*

Hij niet verre is van een ieder van ons. Deze teksten tonen, dat de natuurlijke kennis bekwaam is om zich daardoor te bekeren, God te zoeken en te vinden. Nu, op bekering wordt de zaligheid beloofd, en God te vinden is zaligheid. Dus is de natuurlijke kennis genoeg tot zaligheid.

Antwoord.

- (a) In Rom. 2:4 spreekt de apostel tot degenen, wie hij het Evangelie verkondigde, zo Joden als Grieken, want hij spreekt hen aan in de tweede persoon Gij, 't welk ook in het vervolg van dit hoofdstuk achtervolgd wordt; zodat deze tekst hier niet te pas komt.
- (b) En ook de natuurlijke kennis Gods overtuigt wel van zonde, en van betamelijkheid en noodzakelijkheid van de bekering van de zonde tot de deugd, zover het natuurlijke licht strekt; maar die bekering is niet de waarachtige bekering, welke is een gehele verandering des mensen uitwendig en inwendig, van de dood tot het geestelijke leven, zonder welke geen zaligheid te verwachten is.
- (c) De tekst Hand. 17:27 spreekt tot de afgodische Heidenen, die, behalve alle hun houten en stenen afgoden, een altaar hadden met dit opschrift: "Den onbekenden God," die zij, niet kennende, dienden. Deze verklaart de apostel te zijn in onwetendheid, en leert hun, dat het natuurlijke licht niet leerde van God af te lopen tot de afgoden, maar dat God het hun daartoe had gegeven, opdat het hen hun plicht zou leren: *'t welk was God te zoeken, of zij Hem tasten en vinden mochten.* 't Zegt dan, wat de van God afgevalen mens doen moet, maar niet wat hij doen kan, nu hij door zijn eigen schuld zich van licht en leven beroofd heeft. Hij is verplicht God te zoeken, of hij Hem tasten en vinden mocht; maar zonder het wonderbaarlijke licht 't welk God zijn kinderen in de wedergeboorte geeft, zullen zij Hem nooit tasten en vinden tot verzoening en zaligheid, schoon het natuurlijke licht ze brengen kon tot het tasten en vinden, dat God waarlijk is, en dat Hij in geest en waarheid wil gediend worden. Dit tasten en vinden, waarvan de apostel hier spreekt, verschilt oneindig van dat tasten en vinden van God, waardoor en waarin zaligheid is.

Tegenwerping 3.

Rom. 2:14, 15. Hier zegt de apostel, *dat de Heidenen van nature doen de dingen, die van de wet zijn, dat zij zichzelf een wet zijn, het werk van de wet in hun harten geschreven hebben, dat hun geweten hen verontschuldigt.* In wie deze dingen zijn, is een dader van de wet, en de daders van de wet zullen gerechtvaardigd worden. Nu, deze dingen zijn in de Heidenen, die alleen het licht van de natuur hebben, zo zijn die dan daders van de wet, en zullen gerechtvaardigd worden, en bijgevolg is de natuurlijke kennis Gods genoeg om de mens tot de zaligheid te brengen.

Antwoord.

Zichzelf tot een wet te zijn, het werk van de wet in 't hart geschreven te hebben, te doen de dingen, die van de wet zijn, is niet anders dan kennis te hebben van de verbintenis des mensen aan God, en van de wil Gods, welke kennis zo'n werking heeft als de wet, namelijk, gebieden, verbieden, beloven, dreigen, overtuigen. Dat doet de wet, dat doet het licht van de natuur, zonder de beschreven wet te hebben, zodat het niet zegt de wet te volbrengen, maar wat die wet voorschrijft. Als nu de mens naar dat licht niet wandelt, dan beschuldigt het hem, en als hij het doet, dan verontschuldigt het hem, niet geheel, alsof hij de gehele wet in alles en ten allen tijde volbracht

had, en alzo van God als Rechter gerechtvaardigd werd, maar in die bijzondere daad; en dat alleen maar zover als zijn licht strekt.

Tegenwerping 4.

Indien de natuurlijke kennis in zichzelf niet zaligmakend is, zo is zij nochtans zaligmakend door gevolg, namelijk, als de mens getrouw is aan dat natuurlijk licht, en daarnaar leeft, dan geeft God meerdere en zodanige genade, waardoor zij zalig kunnen worden, volgens de belofte: Matth. 13:12. *Want wie heeft, die zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben.* En voorts voorbeelden als: Job, de hoofdman, Matth. 8:5, 10, Cornelius, Hand. 10.

Antwoord.

- (a) Niemand gebruikt de natuurlijke kennis Gods goed; met alle natuurlijke is het, gelijk er staat: Rom. 3:10, 11, 12. *Er is niemand rechtvaardig, ook niet één; er is niemand, die verstandig is, er is niemand, die God zoekt. Allen zijn zij afgeweken, samen zijn zij onnut geworden; er is niemand, die goed doet, er is ook niet tot één toe.* Al de deugden van de Heidenen missen het ware wezen van de deugd. Zij geschieden niet uit het geloof, naar de wet, ter ere Gods, maar zij zijn zo omzet met allerlei zondige hoedanigheden en omstandigheden, dat ze slechts blinkende zonden zijn.
- (b) En ofschoon een Heiden leefde volkomen naar zijn licht, zo is er niet een enig belofte, dat God hem dan zaligmakende genade zou geven; en God is zo vrij, dat Hij aan niemand een schuldenaar is, en zijn rechtvaardigheid is zo zuiver, dat geen werk van een kind des toorns, dat dan nog niet deugt, al kwam het met zijn licht overeen, Hem bewegen zou zodanigen tot Hem trekken, en genade te bewijzen.
- (c) De tekst Matth. 13:12 komt hier niet te pas; want die spreekt niet van de gaven van de natuur, maar van genadegiften, welke God de een op de andere hoopt aan zijn kinderen, en als Hij hun de genade geeft om de genade wel te gebruiken, zo kroont Hij ze met nieuwe genade. Psalm 19:12. *In 't houden van die is grote loon.*
- (d) De voorbeelden dienen hier niet; want die hadden het Evangelie, en leefden onder zijn bediening.

Heeft veel nuttige doeleinden

XI. Al is de natuurlijke kennis Gods niet zaligmakend, zo is ze nochtans niet vergeefs, maar nuttig; want:

- (a) zij leert, dat God is, dat Hij is een onzienlijk geestelijk wezen, oneindig, de eerste, oneindig verheven in wezen boven alles wat er is, heilig, almachtig, goed, rechtvaardig.
- (b) Dat God de oorzaak van alles, en ook van hem, die op God denkt, is, en daarom heer en eigenaar van alles; dat Hij met zijn invloed alles onderhoudt, regeert en bestuurt naar Zijn wil, zodat er niemand is, die zijn hand kan afslaan, of zeggen: waarom doet Gij zo?
- (c) Dat ieder mens aan Hem door een onverbreekelijke band verbonden is, om Zijn wil te doen, welke wil zijn wet is, welke het natuurlijke licht hem bekendmaakt.
- (d) Hierdoor kan de mens zijn zonden en strafwaardigheid kennen naar Gods rechtvaardigheid.
- (e) Zij dient ook tot onderhouding van de samenleving van de mensen.
- (f) Daardoor is de mens een bekwaam voorwerp, om door de openbaring van de Heilige Schrift ingeleid te worden in de weg van de ware Godzaligheid door de Geest Gods.

... is een overblijfsel van de grond van het beeld Gods

XII. Hier komt in bedenking: *Vanwaar de natuurlijke kennis Gods en zedelijkheid haar oorsprong hebben?*

Niet uit een nieuwe gift Gods aan de mens, nadat hij het beeld Gods verloren had; noch woord, noch letter is daarvan in de Bijbel; geen reden leert dat; geen noodzakelijkheid dringt daartoe. Ook is ze niet een overblijfsel van het beeld Gods, nauw genomen, voor zoveel het bestaat in het geestelijke licht, gerechtigheid en heiligheid; maar zij is een overblijfsel van het beeld Gods, breed genomen, voor zoveel het insluit de grond of het onderwerp van het beeld Gods. Om dit wel te verstaan, moet men aanmerken, *hoe de mens geschapen is, en wat het beeld Gods eigenlijk is, en wat daartoe behoort*; van welke zaken op zijn plaats breder zal gesproken worden.

(a) De mens is niet eerst geschapen in *puris naturalibus*, in *enkele natuurlijke*, een bloot redelijk mens, niet anders hebbende dan de vijf zinnen, en meteen bekwaam om te kunnen redeneren, en dat hem daarna het beeld Gods zou ingedrukt zijn - ik acht - dat hij dan geen mens zou geweest zijn, indien de Godserkenning niet daarin was geweest. Maar de mens is *in* en *met* het beeld Gods geschapen. God, de mens scheppende, formeerde de mens naar zijn beeld, en bracht al scheppende het beeld voort, Gen. 1:27. Gelijk de gevoelige ziel van de dieren, de groeiende ziel of 't leven van de gewassen in zich besluit, niet door samenstelling, maar virtualiter et efficaciter, in vermogen en kracht, en de redelijke ziel die beide op dezelfde wijze insluit, alzo besloot ook het beeld Gods in zich de natuurlijke kennis Gods en de zedelijkheid, niet gedeeld, ieder op zichzelf, niet door samenstelling, alsof in Adam was onderscheiden een natuurlijke kennis Gods en zedelijkheid, en een geestelijke, zijnde het beeld Gods, maar in vermogen en kracht. Het beeld Gods drong door alles heen, en bezielde alle faculteiten of mogendheden van de ziel en haar werkingen, zodat het alles geestelijk en heilig was, 't geen in hem was, en door hem gedaan werd.

(b) Alhoewel het beeld Gods in Adam een en hetzelfde was, zo kan men nochtans, door aftrekking met de gedachten, deze drie dingen aanmerken:

- de grond of het onderwerp;
- de vorm of natuur, eigenlijk gezegd, het wezen;
- het gevolg.

1. Het onderwerp is de ziel, die een geest is, onzienlijk, onsterfelijk, en begaafd met verstand, wil, genegenheden.
2. De vorm is het geestelijk licht, gerechtigheid en heiligheid.
3. Het gevolg is de ontzaglijkheid en heerschappij over 't gedierte.

In het onderwerp hebben wij dit aan te merken, 't welk wèl gevat zijnde, de vraag zal beantwoorden, en meteen veel verwarde gedachten hieromtrent terecht brengen. Een schilder kan in water of zand niemands beeld indrukken, maar hij moet een bekwame grond of paneel hebben; alzo kon het beeld Gods niet uitgedrukt worden in hout, steen of in een onredelijk dier; maar daartoe werd vereist een verstandige, willende, redelijke, God-erkennende ziel, die was in Adam niet onderscheiden van het beeld Gods, nauw genomen, maar het beeld Gods drong door alles heen, en bezielde alles. Wij trekken het maar met de gedachten alleen af. Adam gevallen zijnde, zo is het beeld Gods, nauw genomen, voor de vorm, 't geestelijk licht, gerechtigheid en heiligheid, uit alle faculteiten of mogendheden van de ziel ten enenmale en geheel weg. Nochtans verloor hij de menselijke natuur niet: *hij behield de ziel in haar wezen en*

haar mogendheid, verstand, wil, neiging, redelijkheid en erkenenis Gods. De erkenenis van een Godheid is de mens also eigen als de redelijkheid: *zij is in alle mensen, alleen in de mens, en dat allen tijd.* Zodat men het omkeren kan: *alle mens erkent een Godheid, en al wat een Godheid erkent is een mens.* Ja, door de erkenenis van een Godheid wordt de mens verder en klaarlijkkelijker dan door de redelijkheid onderscheiden van de dieren. In sommige dieren vertoont zich een zweem en gelijkenis van de redelijkheid, ofschoon zonder bewustheid en achtgeving van en op hun bewegingen, maar in hen is geheel geen indruk van een Godheid, en 't kan hun ook niet geleerd worden. Doch de mens heeft de erkenenis in zijn natuur ingeschapen, en zo iemand alle vertoning daarvan verloren had, zo zijn er niet veel uren nodig om de allerwoeste Heiden te brengen tot die dadelijke erkenenis, - een klaar bewijs dat het in de natuur en de hebbelijkheid in hem is.

Is niet van dezelfde vorm en verschilt daarvan in de gehele natuur.

De erkenenis van een Godheid, in *hebbelijkheid*, niet in dadelijkheid aangemerkt, is niet een overblijfsel van het beeld Gods, nauw genomen, voor het geestelijk licht, gerechtigheid en heiligheid, 't welk onoplosbare moeilijkheden na zich zou slepen. Men kan wel zeggen, dat ze is een overblijfsel van het beeld Gods in een brede betekenis, mede insluitende het met genoemde hoedanigheden begaafde onderwerp, en alleen in dit opzicht, maar eigenlijk behoort ze tot de natuur van de mensen, zodat de natuurlijke erkenenis van God, en de natuurlijke zedelijkheid daaruit vloeiende, niet in trap verschilt van het geestelijke licht, heiligheid en gerechtigheid, waarin de vorm van het beeld Gods bestaat, maar verschilt in de gehele natuur. Dit blijkt:

1. Bewijs: **de mens is dood.** In wie nog een overblijfsel ligt, en een zekere trap van het beeld Gods, die is niet geestelijk blind noch dood; want het geestelijk leven bestaat in de bezitting van het beeld Gods. Een ieder gedeelte is van dezelfde natuur als het geheel; een drup is zowel water als de gehele zee, maar de mens, hebbende de natuurlijke kennis Gods en zedelijkheid, is geheel blind en dood. Zie van de blindheid Gal. 4:8 Eféze 4:18 1 Kor. 15:34. Zie van de geestelijke dood, Eféze 2:1-12. Dienvolgens is in de natuurlijke mens niet een overblijfsel van het beeld Gods, noch een zekere trap daarvan. Waaruit dan klaar is, dat de natuurlijke kennis en zedelijkheid niet in trap, maar in wezen verschilt van het beeld Gods, nauw genomen.
2. Bewijs: **kan zich niet bekeren.** Indien de natuurlijke kennis Gods het beeld Gods, nauw genomen, zelf was, en maar in trap daarvan verschilde, zo kon de mens zichzelf bekeren. Wel kan een natuurlijk mens door zijn natuurlijke bekwaamheden in zijn soort van kennis en deugdzaamheid zeer ver toenemen, ja overtreffen de ware wedergeborenen in sommige daden, maar de mens kan zichzelf niet bekeren, gelijk op zijn plaats in 't brede getoond zal worden: dus is de natuurlijke kennis en zedelijkheid het beeld Gods zelf niet, alleen in trap daarvan verschillende, maar is van een geheel andere natuur.
3. Bewijs: **in veel dingen onderscheiden.** Beide, kennis en zedelijkheid, hebben:
 - (a) verscheiden oorzaken, de ene is door de eerste scheppende kracht Gods, de andere is door de wederbarende kracht Gods.
 - (b) Verscheiden middelen, de ene door de natuur, de andere door het Evangelie.
 - (c) Verscheiden voorwerpen, de ene het kennelijke van God, zoals Hij Zich in de werken van de natuur openbaart, de andere zoals God Zich openbaart in 't aangezicht van Christus.
 - (d) Verscheiden uitwerkingen: de ene maakt de mens, dat hij niet te verontschuldigen is, de andere werkt de zaligheid; waar al deze zaken verscheiden zijn, daar is ook

verscheidenheid in de natuur, en niet in trap. Indien dan de herstel van het beeld Gods niet is een toenemen van het natuurlijke, maar een overgang tot een geheel andere soort van kennis en deugdzaamheid, zo is dan het natuurlijke niet een overblijfsel van het beeld Gods, nauw genomen, maar het herstel is niet een toenemen van het natuurlijke, maar een overbrengen tot een geheel andere soort. Zo is dan het natuurlijke niet een overblijfsel van het beeld Gods, nauw genomen, en verschilt daarvan niet in trap, maar in de gehele natuur.

Al zijn deze twee verscheiden in de natuur, zo zijn ze niet tegenstrijdig, gelijk het een licht het andere niet tegenover staat. Het natuurlijke maakt de mens een bekwaam voorwerp om het geestelijke en natuurlijke te kunnen ontvangen. En omdat het natuurlijke in een nauwer kring is besloten, en het geestelijke onbedenklijk hoger zaken beschouwt, en dat bij een ander licht, en het voorwerp, dat ze beide beschouwen, het geestelijke met andere ogen en andere zaken daarin ziet, zo zijn ze daarom niet tegenstrijdig, maar helpen veeleer elkaar.

Men mag niet twifelen of God is

XIII. Dusver hebben wij getoond, dat alle mensen een indruk hebben van dat God is; nu blijft er alleen deze bedenking over om te beantwoorden: Of men om te vaster te worden in de kennis, dat God is, niet zou mogen terzijde stellen voor een tijd al de openbaringen Gods in de natuur en in de Schrift, alsof zij er niet waren, en de inwendige overtuiging van dat God is als een vooroordeel aanmerken, en dan 't eens zo stellen, alsof er geen God was, of dat in twijfel trekken, en daarop dan van de grond op, alles van weerskanten beschouwen, om zo op vaster gronden te besluiten, dat er een God is? Dat is, *of men twifelen mag, of er een God is?*

Antwoord.

Omdat ons verstand verduisterd is, zo valt de mens wel in twijfel of een zaak, die voorkomt, wel dus of zo is, en dan heeft de mens verder onderzoek te doen, totdat hij de zaak kent zo te zijn, en van de twijfeling verlost wordt. Maar zo is het niet met de kennis van het zijn van de Godheid. Dat heeft Hij in de natuur ingeschapen, dat vertoont de Heilige Schrift aan ieder mens, verstandig of onverstandig, zodat men niet mag twifelen of er een God is, want:

1. Het is God verzaken, omdat het is een gewillig stellen, alsof God niet was, een gewillig twifelen of God is.
2. 't Is God in 't aangezicht tegen te spreken en te denken, alsof God loog, die in de natuur en Schrift zegt, dat Hij is, en dat zo klaar, dat de mens in het geweten met de eerste opslag zich voor die stem Gods niet kan verbergen.
3. De mens, dit stellende, of willende twifelen, weet dat hij liegt, zodat het hem in 't eerste begin om te twifelen onmogelijk is te twifelen.
4. Door gewillig twifelen zal men nooit vaster worden, maar het verdorven verstand en goddeloos hart ruimte en macht krijgende, is bekwaam om de twijfelaar een ongodist te maken, zover hij het kan worden, en zichzelf van de zaligheid te beroven, waarover God ook wel dat oordeel brengt.

Maar de rechte weg om toe te nemen in de kennis Gods, is *te geloven, dat Hij is, en een beloner van degenen, die Hem zoeken*. De rechte weg is doen, hetgeen men weet; *want zo iemand wil Gods wil doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is*. De rechte weg is de Heere, die Zich niet onbetuigd laat, te zoeken, of men Hem tasten en vinden mocht.

Onkunde van God te bestraffen

XIV. Omdat de kennis Gods in alle mensen zo openbaar is, dat zelfs de goddeloosten, die zo arbeiden om alle kennis en erkentenis van God uit zich te verdrijven, niet ten enenmale daartoe kunnen komen, ook al mochten zij het gevoel daarvan voor enige tijd verdonkeren, en dienaangaande ongevoelig worden. dus is het tot overtuiging van veel zogenaamde Christenen, die bij het natuurlijke ook het Woord van God hebben, dat zij God zo weinig in erkentenis houden, ja in de erkentenis Gods en deugdzaamheid zover niet komen, als veel heidenen door het licht van de natuur gekomen zijn. Hoe zullen die heidenen ten jongsten dage in het laatste oordeel tegen zulke zogenaamde Christenen opstaan, en hun verdoemenis goedkeuren. Hoe vreselijk zal hun het oordeel zijn, als God zal komen, 2 Thess. 1:8, 9. *Met vlamvend vuur wraak doende over degenen, die God niet kennen, en over degenen, die het Evangelie van onze Heere Jezus Christus niet gehoorzaam zijn; Dewelke zullen tot straf lijden het eeuwig verderf van het aangezicht des Heeren, en van de heerlijkheid van zijn sterkte.*

Een ieder tracht dan ernstig naar de kennis Gods, zonder welke noch geloof, noch liefde, noch godsdienst, noch zaligheid is. Vergenoegt u niet met een weten uit de natuur, die tot de zalige kennis Gods niet brengen kan, maar tracht naar Gods heerlijkheid te zien in 't aangezicht van Jezus Christus, en naar de kennis van de waarheid, die naar de Godzaligheid is.

Verzoeking tot atheïstische gedachten verdreven

Hieruit kunnen de begenadigden zien, dat het maar enkele verzoeking is, als zij gekweld worden met **atheïstische** gedachten. De onsteltenissen daarover geven hun genoegzaam te kennen, dat zij God kennen, en geloven, dat Hij is. Geeft dan zulke gedachten niet toe, slaat ze af, en zo gij al die verzoeking voor een tijd niet kwijt kunt worden, volgt gij dan stil op de inwendige overtuiging; is 't u lastig, 't zal u daarna meer bevestigen. Houdt u aan het lezen van Gods Woord, en voegt u bij de Godzaligen. Hoort hen spreken van het vermaak, dat zij in God hebben. Maar wacht u van het lezen van de boeken van de atheïsten of die daartoe aanleiding geven. Wacht u voor de omgang met volslagen goddelozen, en voor het twisten met hen over deze stof, maar gewent u aan de Heere door gedurig in het gebed te zijn, en eenvoudigheid te doen, 't geen gij weet de wil Gods te zijn. *Zo doende zult gij opwassen in de genade en kennis van onze Heere Jezus Christus. 2 Petrus 3:8.*